

SYNERGICZNY OBRAZ OSOBOWEGO ROZWOJU UCZNIĄ

SYNERGISTIC IMAGE PERSONAL DEVELOPMENT OF THE STUDENT

Marian Zdzisław Stepulak

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie
Wydział Pedagogiki i Psychologii
ul. Projektowa 4
20-209 Lublin
e-mail: marian.stepulak@wsei.lublin.pl

Abstract: In the literature you can find a variety of theories, concepts and models of personal development of the student. One of them is a synergistic model. It arises from the ways of education called integral or holistic. In synergistic education love is a guiding principle realized by such rules as: a) the rule that a teacher desires best for a pupil; b) rule of non-possessive warmth; c) rule of the proper support; d) the rule of giving witness; e) rule of building deeper relationships; f) rule of affirmation.

In personal upbringing of a synergistic type there are some obstacles, such as anger, aggression and violence. The last part of the article was to show adequate strategy of student's personal development synergy, which takes place in the area of mutual trust. The principle of personal subjectivity must be stressed here. You can identify six pairs of tasks which meet the following requirements of synergistic interaction: description, orientation of the problem, spontaneity, empathy, contact based on the principle of equality and openness to information.

Teacher realizing synergistic model of education should take into account the seven basic characteristics of the student image as a person: a) the ability to learn; b) the ability to love; c) freedom; d) religion; e) legal subjectivity; f) completeness; g) dignity.

The proper relationship between a teacher and a student is symmetrical what is based on mutual recognition of the personal dignity of both parties.

It is worth noting that the personal, synergistic development of the student cannot take place without the participation of their natural family system. The effect of family education is to form the inner man.

Keywords: synergy, student, teacher, family system, the inner man.

Wprowadzenie

Wśród wielu podejść związanych z osobowym rozwojem ucznia istnieje synergiczny wymiar edukacji i wychowania. Można zatem mówić o kilku typach integracji, które służą realizacji tego celu. Istnieje bowiem integracja behawioralna, funkcjonalna, grupowa, kulturowa oraz społeczna. To właśnie w przestrzeni integracji można mówić o wychowaniu integralnym, holistycznym oraz synergicznym. Synergia ma zastosowanie we współczesnym procesie wychowania i polega na ścisłym współdziałaniu różnorodnych czynników [18]. Łączy się ona nierozdzielnie z procesem wspomagania rozwoju. „Wspomaganie rozwoju to całokształt oddziaływań pedagogicznych ukierunkowanych na tworzenie korzystnych dla rozwoju dziecka warunków wychowania i kształcenia, a także zapobieganie sytuacjom hamującym lub zagrażającym rozwojowi” [8]. Należy przy tym wyraźnie zaznaczyć, iż synergiczne współdziałanie oznacza spontaniczne zaistnienie relacji interpersonalnej pomiędzy

nauczycielem i uczniem o charakterze symetrycznym. Oznacza to, iż zarówno nauczyciel, jak i uczniowie mają szansę na swój adekwatny rozwój osobowy.

W niniejszym artykule podjęte będą następujące zagadnienia: pojęcie synergii w aspekcie podstawowej terminologii, synergia rozwoju osobowego ucznia w obliczu zagrożeń współczesnego życia rodzinnego i szkolnego oraz adekwatna strategia synergii osobowego rozwoju ucznia.

Pojęcie synergii – podstawowa terminologia

W wielu opracowaniach encyklopedycznych spotykamy pojęcie synergia bądź też efekt synergiczny. Termin synergia pochodzi z języka greckiego *συνεργία* „współpraca” – oznacza współdziałanie różnych czynników, którego efekt lub ich suma jest większy niż suma poszczególnych oddzielnych działań. Grecki termin synergia ma dwa człony, współpraca od *syn* - razem + *egon* - praca [2]. Pojęcie synergia znajduje swoje coraz bardziej trwałe zastosowanie również we współczesnej

pedagogice. O synergii mówi się bowiem w kontekście rozwoju osobowego ucznia. Warto podkreślić, iż istnieją pojęcia bliskoznaczne synergii, takie jak: synergizm, symbioza czy konwergencja. Synergiczny obraz rozwoju osobowego ucznia pozostaje w kontekście innych podejść. Jednym z nich jest integralne podejście do wychowania i osobowego rozwoju. Pojęcie integracja należy rozumieć jako „(...) proces scalania się elementów w całość, zespalania się w jedność” [3]. Należy podkreślić, iż integracja oznacza pewną tendencję prowadzącą do wyrównywania szans rozwojowych i eliminowania utrudnień związanych z płcią, niepełnosprawnością czy trudnościami szkolnymi ucznia. Wychowywać integralnie to znaczy obejmować całą osobę ucznia i współdziałać z nim jako z jednością i całością. W tym też znaczeniu można by mówić o kilku typach integracji w odniesieniu do osobowego rozwoju ucznia [13]:

- integracja behawioralna – można ją rozumieć jako mieszanie, wiązanie, łączeniu kilku odrębnych zachowań w skoordynowaną całość;
- integracja funkcjonalna, jest terminem bardziej ogólnym, stosowanym w celu podkreślenia funkcjonalnych, operacyjnych aspektów integracji;
- integracja grupowa, której przedmiotem odniesienia jest grupa, a częściami tej grupy są poszczególni ludzie;
- integracja kulturowa – mieszanie, łączenie początkowo ścierających się cech kulturowych, w efekcie czego powstaje nowy, zintegrowany system;
- integracja społeczna to proces, który może być rozpatrywany na dwa sposoby: a) proces jednoczenia całkowicie różnych elementów lub grup w jedną, spójną grupę; b) przyjęcie przez jednostkę standardów danej grupy, w wyniku którego zostaje ona włączona do tej grupy. W pierwszym przypadku nowa grupa może ulec całkowitej zmianie w wyniku tego procesu, w drugim zaś przypadku standardy grupy pozostają niezmienione. Mówi się nie tylko o wychowaniu integralnym, ale także o „nauczaniu integracyjnym, które polega na przeniesieniu uczniów z problemami (zdrowotnymi, intelektualnymi czy psychicznymi) ze szkół im klas specjalnych do zwykłych szkół masowych” [18]. W tym przypadku można by mówić o pewnym podobieństwie do synergii. Chodziłoby bowiem w tym przypadku o wewnętrzne współdziałanie w celu ukształtowania się pewnej całości. Drugim podejściem bliskim synergii w rozwoju osobowym ucznia jest wychowanie holistyczne. Pojęcie holizm pochodzi od jego twórcy, którym był John Smuts⁴. Termin holizm należy rozumieć w następujący sposób: „Holizm (*holism*), ogólne określenie stosowane

⁴ Słynny Afrykańczyk, marszałek polny Jan Smuts, który był także zapalonym naukowcem, wprowadził w 1926 roku pojęcie holizmu dla określenia procesu tworzenia całości poprzez organizowanie lub grupowanie pojedynczych części. Według Smutsa, zasadnicze części składowe natury to te nieredukowalne całości. Próba rozkładania ich na części powoduje utratę ich podstawowych holistycznych właściwości. Twój umysł ma wymiar holistyczny. Potrafi myśleć holistycznie - w kategoriach całości - jak również analitycznie (rozkładając całości na części) [18].

w odniesieniu do każdego podejścia filozoficznego, skupiającego się na całym żyjącym organizmie. Podstawowym aksjomatem stanowiska holistycznego jest to, że złożone zjawisko nie może być zrozumiane dzięki analizie samych jego części składowych” [13]. Słowo *holizm* pochodzi od greckiego *holos*, oznaczającego: kompletny, cały, całkowity [14]. W psychologii i pedagogice oznacza pewną orientację, która dąży do sformułowania psychologicznej teorii całości, specyfiki jej organizacji oraz metody jej analizy. „Przedmiotem badań jest jednostka ludzka jako żyjąca całość, opisywana w terminach „organizm” (K. Goldstein, C.R. Rogers), „Gestaltssystem” (A. Angyal, G. Allport) i „osoba” (W. Stern). Zwolennicy holizmu przeciwstawiają się atomistycznej koncepcji badań elementarnych zjawisk i wyizolowanych zjawisk psychicznych, mechanistycznej interpretacji zachowania oraz dychotymizacji przedmiotu badań” [21].

Holizm z natury rzeczy zakłada synergiczne współdziałanie, aby z rozproszonych elementów powstała pewna całość o nowej jakości. Osobowy rozwój ucznia zakłada właśnie taki proces. Polega on na scalaniu różnych sfer wychowania, m.in., takich jak: sfera poznawcza, społeczna, estetyczna, emocjonalna, uczuciowa, moralna, religijna oraz duchowa w jedną spójną całość. Warto zaznaczyć, że dla osiągnięcia takiego celu ważna jest pomoc psychologiczna i pedagogiczna. W tym przypadku musi być włączony proces rozwoju zmierzający do stworzenia pewnej całości, jaką jest adekwatne ukształtowanie osoby na linii: JA – ROZWÓJ OSOBISTY – ROZWÓJ OSOBOWY. Aby osiągnąć taką całość (*holos*), należy postawić trafną diagnozę psychologiczną i pedagogiczną na trzech zasadniczych poziomach:

- diagnoza wewnętrznego potencjału;
 - diagnoza osobowości;
 - diagnoza odporności psychicznej.
- Niezbędne jest również w tym przypadku przeprowadzenie warsztatów psychologicznych, w których mieściłyby się następujące zagadnienia [22]:
- odkrywanie psychologicznej tożsamości;
 - odkrywanie twórczego potencjału;
 - budowanie odporności psychicznej;
 - budowanie indywidualnego stylu działania;
 - wizja i działanie;
 - świadoma kobiecość;
 - świadoma seksualność;
 - świadoma dojrzałość.

Wydaje się, iż w wychowaniu holistycznym nastawionych na synergiczne współdziałanie ogromne znaczenie odgrywa coaching. W tym przypadku chodziłoby zarówno o coaching rozwoju osobistego, jak też i o coaching rozwoju duchowego. Przy tej okazji warto byłoby podać sama definicję coachingu: „Coaching to proces pomagania drugiej osobie, mający na celu dotarcie do jej szczytowych możliwości. Polega on na rozwijaniu silnych stron tej osoby, pomoc w pokonywaniu wewnętrznego oporu i przekroczeniu własnych ograniczeń. Termin *coaching* pochodzi od średnio-wiecznego angielskiego słowa *coche*, które oznacza wóz

lub *karocę*. Pojęcie coachingu w sensie edukacyjnym pochodzi od koncepcji nauczyciela, który *przeprowadza* lub *transportuje* ucznia przez egzaminy. *Coach* w edukacji oznacza *prywatnego nauczyciela*, który instruuje lub trenuje ucznia” [23].

Wracając do synergii w rozwoju osobowym człowieka należy powiedzieć, iż polega ona na ścisłym współdziałaniu wielu czynników czy części złożonego układu podmiotów wychowawczych, w efekcie czego pojawiają się nowe właściwości bądź dodatkowe korzyści dla samego wychowania ucznia. Występujące obok siebie elementy synergii bądź osoby działają w taki sposób, że efekt tego działania w wyniku ich interakcji jest większy niż gdyby działały osobno [19].

W wychowaniu szkolnym podstawową rolę odgrywa nauczyciel – wychowawca. Dzieje się to dlatego, iż osoba ta jest na ogół kompetentna i zdolna do tworzenia układów synergicznych poprzez generowanie zasad organizacji i współdziałania z innymi osobami, instytucjami i różnego rodzaju społecznościami. W tym aspekcie jeśli nauczyciel pracujący w szkole jest wyraźnie zaangażowany w proces wychowawczy, to potrafi wzbudzić w całej społeczności szkolnej i pozaszkolnej wysoki poziom synergii [18]. Warto dodać, iż wychowanie synergistyczne bierze pod uwagę wszystkie aspekty rozwoju osoby w odniesieniu do poszczególnych sfer rozwojowych, włączając rozwój religijny i duchowy człowieka.

Synergia rozwoju osobowego ucznia w obliczu zagrożeń współczesnego życia rodzinnego i szkolnego

Powodzenie i sukcesy szkolne ucznia są ściśle uzależnione od jego poziomu życia we własny systemie rodzinnym. Rodzina bowiem jest pierwszym i podstawowym podmiotem wychowawczym. „W relacjach interpersonalnych zdarzają się różne czynniki, które mogą zakłócić wzajemne relacje. Podstawowym czynnikiem, który decyduje o nieprawidłowych relacjach pomiędzy rodzicami a dziećmi, są różnego rodzaju konflikty, jakie mogą zaistnieć w domu” [20].

Należy podkreślić, iż fundamentem dla synergii rozwoju osobowego ucznia w systemie rodzinnym jest miłość i podmiotowość. Miłość w każdym swoim przejawie przepojona jest podstawową dobrocią, w odniesieniu do drugiego człowieka. Można zatem śmiało, że miłość jest synergią w osobowym rozwoju osoby ludzkiej. „Miłość bliźniego umieszcza się w ocenach ludzi na szczycie hierarchii cnót moralnych jako ich najdoskonalszą postać, a zarazem moralną siłę, która przenika wszystkie pozostałe cnoty i czyni je w pełni autentycznymi składnikami moralnego ładu” [5].

Można w tym kontekście mówić o wychowaniu poprzez miłość jako synergicznym sposobie wychowania osobowego dziecka [20]:

- reguła pragnienia dobra dla wychowanka. Rodzice muszą otwierać się na potrzeby swoich dzieci. Mają bowiem synergicznie wspierać ich rozwój;

- reguła niezaborczego ciepła. Miłość, aby nie była toksyczna, musi pozwalać na zaistnienie innych. Niezaborcze ciepło jest umiejętnością okazywania miłości bez przytłaczania i zniewalania;

- reguła odpowiedzialnego wspierania. Rodzice nieustannie czuwają na dokonywaniem wyborów przez ich dzieci. Odpowiedzialne wspieranie nie jest ani narzucaniem, ani wyręczaniem;

- reguła dawania świadectwa. Odnosi się to wzajemnych postaw wewnątrz systemu rodzinnego. A oto niektóre z nich:

- niezniechęcanie się do siebie w przypadku trudności w nawiązaniu konkretnego dialogu;

- szukanie wszystkiego, co łączy, a nie tego co dzieli rodzinę;

- konsekwentne rozwiązywanie problemów poprzez konsultacje z pozostałymi domownikami;

- rozwiązywanie trudności rodzinnych poprzez modlitwę;

- dbanie o atmosferę szczerości i zaufania;

- umiejętność dawania innym szansy.

- reguła budowania pogłębionych relacji. Taka relacja powinna zawierać następujące elementy:

- akceptację dziecka okazywaną przez szacunek dla jego potrzeb i uczuć, akceptację dla trudności i ograniczeń dziecka; obdarzanie je zaufaniem, poświęcanie czasu i uwagi;

- wymagania stawiane dziecku, których rodzice uczą poprzez pokazywanie mu praw obowiązujących w otaczającym świecie, a także pozwalanie na ponoszenie konsekwencji własnych zachowań dziecka.

- reguła afirmacji. Co oznacza postawę potwierdzania, zgody i uznania, dania dziecku poczucia autentyczności.

Synergia w wychowaniu osobowym ucznia nie należy do zadań łatwych również ze względu na załamywanie się dotychczasowego układu kulturowego. Rozmywanie się ocen moralnych powoduje o wielu ludzi poczucia zagubienia i kryzys tożsamości osobowej. „Kondycja moralna społeczeństwa staje się coraz bardziej ambiwalentna i wieloznaczna. Współczesność jest często przeżywana jako stan kryzysu, anomii, rozpadu wartości i wielkich ideałów, a wolność uznawana za główny mianownik współczesnej mentalności” [6].

Mimo to w polskiej edukacji można zauważyć pewną nową tendencję. Następuje bowiem powolna przebudowa aksjologicznego wymiaru edukacji, co ma dla zjawiska współczesnej anomii podstawowe znaczenie. Do tej pory szczególnie nacisk kładziono przede wszystkim na wiedzę i umiejętności, a w znacznie mniejszym stopniu na kształtowane świata wartości. Wydaje się jednak, że współczesne paradygmaty edukacji, zarówno na gruncie pedagogiki personalistycznej oraz krytycznej, starają się wyraźnie odwrócić te relacje, chociaż różnią się tym, że kładą nacisk na nieco odmienne aspekty wychowania [6].

Warto zauważyć, iż bardzo wysoki profesjonalizm, a także autonomia nauczyciela ma sprzyjać prowadzeniu racjonalnego dialogu, który jest oparty na faktach i gotowości do przyjęcia innego poglądu przedstawionego przez innych synergicznie współdziałających z nim

kreatorów, realizatorów edukacyjnych zadań, w aspekcie stosowania form opiekuńczych oraz wspierania oddziaływań wychowawczych. „Dotyczy to starających się także o pewną autonomię na terenie szkoły, między innymi uczniów, rodziców, sponsorów, filantropów, władze lokalne i wyższych szczebli. Z tego względu autonomiczne poczynania nauczycieli tworzyć powinny trwałą interautonomię – jako harmonijne funkcjonująca wspólnotę wszystkich stron zainteresowanych dobrymi efektami rodzimej oświaty” [11].

Wydaje się, że do tej pory większość założeń programowych było wyznaczanych z „góry”, a aktualnie w znacznym stopniu są one profilowane przez samą szkołę. Ta zmiana tendencji wskazuje, iż niezbędne jest synergiczne współdziałanie szkoły z uczniem oraz z jego rodzicami. Ważne jest zatem wspólnie z uczniami projektowanie przyszłość budowanej na bazie narracji wyrosłej z doświadczeń uczniów. Uczniowie bowiem po takich doświadczeniach, korzystając ze swojej podmiotowej pozycji, będą mogli wdrażać własne, oczekiwane przez innych elementy treści kształcenia. Powinno się przy tym dokonywać różnicowania uczniów według ich zainteresowań, talentu, pasji oraz tempa szkolnego uczenia się. „Minimalizacji ulegać też powinna marginalizacja niektórych uczniów w poczynaniach szkolnych nauczycieli, którzy stawać się będą doradcami „czego się uczyć”, stosownie do już posiadanej wiedzy przez uczniów, przy szybkim tempie zmian w zakresie wiedzy i technologii, konieczności uczenia się „od nowa” oraz na „pograniczu odkrycia”, coraz wyższym standardzie „uczenia się ponad maturę”, wykorzystując do wielu założonych zadań media i aparaturę porozumiewania się ludzi” [11].

Jedną z licznych przeszkód odnoszących się do synergicznego rozwoju osobowego ucznia jest złość, agresja i przemoc. W tym aspekcie można wyróżnić sześć czynników powodujących przeszkodę dla osobowego, synergicznego rozwoju ucznia [12]:

- Władza i kontrola. Uczniowie złością się i unikają synergicznego współdziałania. Ponadto ludzie pragną władzy. Władza z kolei daje możliwość narzucania innym własnej woli. Ludzie uzależnieni od władzy bywają maniakami władzy;
- Odrzucanie odpowiedzialności. Obwinianie innych to często przyjmowany sposób, w jaki nałogowiec złości unika odpowiedzialności za swoje własne decyzje i działania. W tym wypadku uczeń musi zrozumieć, że nie zmieni się, jeżeli nie weźmie odpowiedzialności za swoje własne czyny. Obwinianie innych osób to gwarancja niepowodzenia. Jedyny sposób, żeby coś zmienić, to przestać wskazywać na innych;
- Ubogie umiejętności komunikacyjne. Często łączy się to z tym, że ludzie również nie potrafią słuchać innych. Nie potrafią też dzielić się swoimi uczuciami. Mają kłopoty z ekspresją potrzeb i pragnień;
- Unikanie uczuć lub osób. Nałogowcy złości zachowują się tak, jakby złość była jedynym dozwolonym uczuciem. Wydaje się, iż złość może być „uczuciową przykrywką”. Jest tak silna i głośna, że może uniemożliwić odczuwanie czegokolwiek poza nią. Dla

nałogowca złości, złość jest jedynym „bezpiecznym” uczuciem;

- Nawyk. Warto podkreślić, iż nawyki to zachowania odruchowe. Nawyki są efektywne. Dzięki nim nad wieloma sprawami nie musimy się zastanawiać. Bardzo trudno jest pozbyć się nawyku złości. Przy podejmowaniu prób pozbycia się go, trzeba starać się opóźniać cały proces. Niczego też nie wolno przesądzać z góry;
- Gorączka złości. „Gorączka złości” jest przyczyną złości u bardzo wielu osób. Niektórzy z nałogowców złości nauczyli się w taki właśnie sposób kochać i ufać złości. Gniew zaś jest starym, sprawdzonym uczuciem. Intensywna złość bywa ekscytująca. Kiedy nałogowiec złości przestaje się awanturować, staje się przygnębiony, znudzony oraz ospały. Niektórzy nałogowcy złości są całkowicie emocjonalnie uzależnieni od swojej złości. Nie można zmienić swojego życia, dopóki nie postanowi się, że należy szybko zrezygnować z pogoni za gorączką złości.

Konsekwencją zachowania przepelnionego złością jest naruszenie ważnych sfer naszego życia. Można zatem mówić o m.in. o następujących [12]: zdrowie, rodzina, praca i nauka, pieniądze, przyjaciele, prawo, osobowość i nastroj, wartości i sfera ducha.

Innym problemem, który utrudnia adekwatny i synergiczny, osobowy rozwój ucznia jest przyjmowanie przez rodziców niewłaściwych postaw wychowawczych. W tym aspekcie można wskazać pewne istotne cechy, które stanowią fundament pod właściwe, synergiczne wychowanie dziecka – ucznia [1]:

- reguły są jasne i uzasadnione;
- problemy są zauważane i rozwiązywane;
- wszyscy członkowie mogą wyrażać swoje myśli, uczucia, pragnienia i zaspokajając potrzeby;
- relacje oparte są na dialogu, każdy członek rodziny jest ceniony jako osoba;
- komunikacja jest otwarta i opiera się na faktach;
- każdy może wyrażać swoją indywidualność;
- każdy ma prawo do błędów;
- role nie są sztywne (zmieniają się);
- rodzice kierują się troską, zasadami i zdrowym poczuciem wstydu;
- atmosfera w domu jest pogodna i spontaniczna;
- system rodzinny jest konstruktywny dla jednostek.

Niewłaściwe postawy rodzicielskie mogą kształtować się w wyniku braku pozytywnego dziedzictwa społecznego, które czasami jest dalekie od ideału (krzyżują się przy tym inne wzorce ojców i matek). Istotny może też być okres oczekiwania dziecka, zwłaszcza w przypadku dziecka niechcianego przez jedno lub oboje rodziców. Kolejny czynnik to brak satysfakcji rodziców z własnego życia społecznego – w pierwszej kolejności małżeńskiego (skutkujący nadmiernym dystansem i agresywnym zachowaniem wobec dziecka lub nadmierną koncentracją uczuciową na nim). Może również zaistnieć zbyt silna, inwazyjna rola pełniona przez babcię lub osobę z bliskiego otoczenia. Dużą rolę odgrywają również zaburzenia osobowości rodziców oraz trudności, jakie niesie ze sobą dziecko neuropatyczne – kłopotliwe, płaczące, źle spijające, niechzące jeść itp., to wszystko

może spowodować odrzucenie dziecka, bądź też nabranie do niego dużego dystansu [1].

Powyższe trudności stanowią jedynie mały odcinek problemów, które utrudniają proces synergii w osobowym rozwoju ucznia.

Adekwatna strategia synergii osobowego rozwoju ucznia

Zadaniem instytucji szkolnych, które mają zajmować się edukacją i wychowaniem ucznia jest przejęcia pewnych strategii, które są efektem pracy wyniesionej z prawidłowego systemu rodzinnego. Warto zatem zwrócić uwagę, iż wartość ucznia wynika z faktu, iż jest on osobą. Uczeń zatem jest osobą, która obdarzona jest godnością. Wychowanie synergiczne polega właśnie na rozpoznaniu tej godności. Istotnym elementem adekwatnej strategii pracy nauczyciela z uczniem w szkole jest odpowiedni klimat społeczny w klasie szkolnej. Wyróżnia się cztery jego rodzaje [9]:

- autokratycznie – życzliwy (nauczyciel samodzielnie podejmuje ważne decyzje, działając przy tym na korzyść ucznia);

- demokratycznie – życzliwy (decyzje podejmowane są zbiorowo w celu harmonizowania życia uczniów)

- autokratycznie – wrogi (nauczyciel samodzielnie podejmuje decyzje z myślą o umocnieniu dyscypliny w klasie);

- obojętnego leseferyzmu (nauczyciel dla „świętego Spokoju” wycofuje się z podejmowania decyzji).

Istotne znaczenie dla interpersonalnej, synergicznej współpracy nauczyciel uczeń ma poziom wzajemnego zaufania. Ważne jest przy tym adekwatne wykorzystanie interpersonalnej przestrzeni i odległości, wtedy to nauczyciel ma większe możliwości dotarcia do każdego ucznia w klasie. Wysoce niesprzyjającą sytuacją jest siedzenie nauczyciela za biurkiem, stanie nieruchomo w czasie lekcji i dodatkowo w znacznej odległości od uczniów czy uciekanie wzrokiem od nich w różne kierunki, jak też stanie tyłem do całej klasy [9].

„W odniesieniu do przestrzeni wychowania dzieci i młodzieży, szczególnie mocno winna być akcentowana zasada osobowej podmiotowości. Zgodnie z nią, każdy człowiek ma swój cel, w związku z czym nie może być traktowany jako środek do celu (...). W sytuacji, kiedy wychowawcy decydują o realizacji celów wychowawczych dotyczących podopiecznych, dochodzi często do przedmiotowego ich traktowania” [9].

W rozwoju osobowym ucznia nastawionym na synergiczne współdziałanie może dochodzić do zaistnienia dwóch rodzajów relacji. Jedną z nich to relacja kompetencyjna, która ma charakter asymetryczny. Nauczyciel ma w niej wyraźną przewagę nad uczniem, jeśli chodzi o wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne. Niedopuszczalny jest fakt, kiedy nauczyciel wykorzystuje tę przewagę i swojego ucznia traktuje instrumentalnie. Można jednak mówić o innym jakościowo poziomie relacji: nauczyciel – uczeń w kontekście synergicznego współdziałania. Relację taką można by nazwać relacją dialogiczną, ponieważ wyraża otwartość

nauczyciela na ucznia, ma ona charakter symetryczny i może współwystępować z relacją kompetencyjną [15].

Można wyróżnić sześć par typów zachowań ułatwiających nawiązanie relacji interpersonalnej: nauczyciel – uczeń i prowadzących do synergicznego współdziałania i podnoszenia poziomu zaufania, albo do wzrostu obronności ucznia [15]:

- opis – ocenianie;

- orientacja na problem – kontrolowanie;

- spontaniczność – stosowanie strategii w działaniu;

- empatia – przedmiotowe traktowanie ucznia przez nauczyciela;

- kontakt opierający się na zasadzie równości – postawa wyższości;

- otwartość na informację – dogmatyzm.

Warto podkreślić, że takie typy zachowań nauczycieli jak: opis, orientacja na problem, spontaniczność, empatia, kontakt opierający się na zasadzie równości oraz otwartość na informację świadczą nie tylko o wysokich kompetencjach i kwalifikacjach nauczyciela, ale stanowią również dowód na jego wysoki poziom dyspozycji etycznych i moralnych [15].

W wychowaniu osobowym uwzględniającym synergiczny wymiar współdziałania: nauczyciel uczeń istotne jest realizowanie ideału wychowawczego. „Ideał wychowawczy to najwyższy cel wychowania, któremu powinny być podporządkowane inne cele, treści i metody pracy wychowawczej. Powinien opierać się na aksjologicznym charakterze natury ludzkiej oraz na tych wartościach, które są niezbędne do doskonalenia rozwoju osoby we wszystkich jej wymiarach – fizycznym, psychicznym, społecznym i duchowym.

Ideał wychowania to również określony wzór osobowy, którego cechy uważa się za doskonałe, a więc za godne naśladowania” [10].

Nauczyciel powinien w ramach synergicznego wychowania ucznia uwzględniać siedem fundamentalnych cech, które pokazują, obraz ucznia jako osoby. A oto one [10]: zdolność do poznania, zdolność do miłości, wolność, religijność, podmiotowość prawna, zupełność, godność.

Warto dodać, iż we współdziałaniu synergicznym: nauczyciel uczeń istotne jest zwrócenie uwagi na osobę ludzką w aspekcie trzech wymiarów [10]: wymiar metafizyczny, wymiar aksjologiczny, wymiar teologiczny.

W działaniu synergicznym nauczyciel, aby mógł wykorzystać potencjał rozwoju dziecka, sam musi mieć serce i pielęgnować sferę własnego ducha. „Stosunki międzyludzkie w szkole rozumianej jako wspólnota osób są formowane przez zasadę normy personalistycznej, której pedagogicznym sensem jest wartość stawiania się osoby na drodze wzajemnych relacji” [9]. Wydaje się, iż adekwatny rozwój osobowy ucznia dokonuje się w kontekście podstawowych założeń personalizmu. „Personalizm (łac. persona=osoba) jest to zespół koncepcji filozoficznych, wchodzących w zakres antropologii filozoficznej budowanych w oparciu o różne interpretacje zjawiska osobowości ludzkiej. Wspólnym punktem dla wszystkich kierunków

personalistycznych jest metafizyczne pojmowanie osoby ludzkiej jako autonomicznego bytu, obdarzonego wolnością i moralną odpowiedzialnością, świadomością i wolą” [16].

Powyższą sytuację doskonale streszcza łacińskie powiedzenie: *Docendodiscimus* (nauczając innych, jednocześnie uczymy się sami). Można zatem mówić o symetrycznej, synergicznej relacji obu stron.

„Jeżeli jestem nauczycielem mojego ucznia, to jednocześnie w jakimś stopniu jestem uczniem mojego ucznia.

Z drugiej strony on, ten mój uczeń, którego nauczam, jest nie tylko moim uczniem, ale też w jakimś stopniu jest dla mnie nauczycielem” [9].

Wydaje się, iż dla synergicznej współpracy nauczyciel – uczeń ważne jest uwzględnienie czterech sfer (etapów) pracy wychowawczej. W odniesieniu do nich nauczyciel powinien posiadać bardzo wysokie kwalifikacje moralne. Powyższe sfery zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Sfery (etapy) pracy wychowawczej [24].

<p>SFERA I Rozpoznania pedagogiczne</p> <p>Zdobywanie wiedzy. Podmiotowe i przedmiotowe diagnozy psychologiczne.</p>	<p>SFERA II Refleksje pedagogiczne</p> <p>Studia pedagogiczne. Własne stanowiska. Własny system wartości. Prognozy pedagogiczne.</p>
<p>SFERA III Realizacje pedagogiczne</p> <p>Sytuacje, zdarzenia. Decyzje, postawy wychowawcze. Stosunki wychowawcze.</p>	<p>SFERA IV Konfrontacje pedagogiczne</p> <p>Oceny zdarzeń, postaw i działań. Skuteczność i efektywność w wychowywaniu.</p>

Osobowe wychowywanie ucznia we współdziałaniu synergicznym: nauczyciel – uczeń prowadzą do powolnego kształtowania koncepcji człowieka wewnętrznego. W tym aspekcie można zaproponować następujące poziomy rozwoju osobowego [7]:

- Podstawa rozwoju – dynamizmy, czyli atrybuty osobowe, które ukierunkowują ludzkie dążenia (atrybuty dążą do swego spełnienia);
- Poziom obserwacji zdarzeń psychologicznych – atrybuty ujawniające się jako motywy „ja”;
- Poziom jednostkowy – zasoby i dyspozycje człowieka do rozwoju osobowości;
- Jakość zdarzeń, okoliczności oraz interakcje międzyosobowe pozwalające na spełnienie motywów „ja”, czyli na realizację atrybutów;
- Dzięki tej jakości interakcji uaktywniane i pojawiające się w różnych okresach życia zasoby wpływają na koloryt indywidualności;
- Osobowość rozwinięta.

Należy dodać, iż osobowość rozwinięta jak finalnym etapem ukształtowania człowieka wewnętrznego. Człowiek, który nie pracuje nad sobą, nie rozwija swojej osobowości, skazany jest na alienację. W relacji nauczyciel jest synergiczne współdziałanie w kształtowaniu tego typu osobowości [17].

Nie będzie właściwego postępu osobowego w życiu ucznia jeśli nie będzie udziału w wychowaniu i edukacji jego systemu rodzinnego. „Rodzina bowiem jest pierwszym i wywierającym najsilniejszy wpływ na dziecko źródłem przekonań i wartości. Dziecko niejako „wchłania” przekonania, wartości i postawy, werbalne i

niewerbalne, komunikowanie przez jego rodziców, ale także dziadków, ciotce, wujków i innych członków rodziny” [17].

W kontekście powyższej refleksji można powiedzieć, iż adekwatny, osobowy rozwój ucznia ma szansę nastąpić tylko wtedy, kiedy realizowana jest strategia synergicznego współdziałania na linii: nauczyciel – uczeń z odniesieniem do naturalnego systemu rodzinnego ucznia.

Podsumowanie

Istotną rolę w osobowym rozwoju ucznia odgrywa idea synergicznego współdziałania. Obok tego pojęcia istnieją takie terminy jak: symbioza, synergizm oraz konwergencja. Synergiczny obraz osobowego rozwoju ucznia wpisuje się również w inne ujęcia wychowawcze, takie jak: wychowanie integralne i wychowanie holistyczne. Synergia w rozwoju osobowym w najpełniejszy sposób realizowana jest przez miłość. W tym aspekcie należy zwrócić uwagę na następujące reguły: a) reguła pragnienia dobra dla wychowanka; b) reguła niezaborczego ciepła; c) reguła odpowiedniego wspierania; d) reguła dawania świadectwa; e) reguła budowania pogłębionych relacji; f) reguła afirmacji.

Warto dodać, iż istnieją pewne przeszkody na drodze do synergicznego rozwoju osobowego ucznia. Jest to złość, agresja i przemoc. W tym obszarze można wyróżnić sześć czynników stanowiących przeszkody w rozwoju osobowym: a) władza i kontrola; b) odrzucenie odpowiedzialności; c) ubogie umiejętności komunikacyjne; d) unikanie uczuć lub osób; e) nawyk; f) gorączka złości.

Istotnym elementem artykułu było ukazanie adekwatnej strategii synergii osobowego rozwoju ucznia, która dokonuje się w obszarze wzajemnego zaufania. Akcentowana też musi być zasada osobowej podmiotowości. Można wyróżnić sześć par zadań, z których następujące spełniają wymogi synergicznego współdziałania: opis, orientacja na problemie, spontaniczność, empatia, kontakt opierający się na zasadzie równości oraz otwartość na informację.

Nauczyciel realizujący synergiczny model wychowania powinien uwzględnić siedem podstawowych cech obrazu ucznia jako osoby: a) zdolność do poznania; b) zdolność do miłości; c) wolność; d) religijność; e) podmiotowość prawna; f) zupełność; g) godność.

Właściwą relacją na linii: nauczyciel – uczeń jest relacja symetryczna, która polega na uznaniu wzajemnej godności osobowej obu stron. W tym aspekcie należy pamiętać o realizacji takich sfer wychowania przez nauczyciela jak: a) rozpoznanie pedagogiczne; b) refleksje pedagogiczne; c) realizacje pedagogiczne; d) konfrontacje pedagogiczne.

Warto podkreślić, iż osobowy, synergiczny rozwój ucznia nie może się dokonać bez udziału jego naturalnym systemie rodzinnym. W systemie rodzinnym bowiem istnieje szansa na kształtowanie tzw. „człowieka wewnętrznego”.

BIBLIOGRAFIA

1. Bereźnicka, M., Wychowanie dziecka we współczesnej rodzinie, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2014.
2. Colman, A.M., Słownik psychologii, PWN, Warszawa, 2009.
3. Czyżowska, D., Integracja, w: J. Siuta (red.), Słownik psychologiczny, Wyd. Zielona Sowa, Kraków, 2005.
5. Dubis, M., Świat wartości i plany życiowe licealistów, Innovatio Press, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin, 2013.
6. Galas, B., Zmiana społeczna i pokoleniowa a wychowanie, w: B. Baraniak, B. Galas, B. Krajewska, S. Janiec. Z. Babicki, D. Nawrat, Człowiek i jego współczesne problemy, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa, 2005.
7. Gasiul, H., W poszukiwaniu źródeł zagrożenia rozwoju osobowości, w: M. Ledzińska, G. Rudkowska, I. Wrona (red.), Psychologia współczesna: oczekiwania i rzeczywistość, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków, 2005.
8. Kostrubiec–Wojtachno, B., Wspomaganie rozwoju, w: J. Karbowniczek (red.), Mały leksykon pedagoga wczesnoszkolnego, Instytut Wydawniczy ERICA, Warszawa, 2014.
9. Łobacz, M., Rola szkoły w osobowym wychowaniu ucznia, w: A. Rynio (red.), Wychowanie a cywilizacja uzależnień i agresji, Fundacja ServireVeritati, Instytut Edukacji Narodowej, Lublin, 2014.
10. Mazur, P., Podstawy pedagogiki pastoralnej, Wyższa Szkoła Filozoficzno–Pedagogiczna „Ignatianum”, Wyd. WAM, Kraków, 2011.
11. Niemiec, J., Edukacja wobec zagrożeń, w: S. Guz (red.), Dziecko a zagrożenia współczesnego świata, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 2008.
12. Potter-Efron, R., Życie ze złością. Jak sobie poradzić z napadami złości u siebie i najbliższych osób, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot, 2012.
13. Reber, A.S., Słownik psychologii, Wydawnictwo Scholar, Warszawa, 2000.
14. Stepulak, M.Z., Podejście systemowe we współczesnej psychologii polskiej, RW KUL, Lublin, 1995.
15. Stepulak, M.Z., Tajemnica zawodowa w działalności badawczej i praktycznej psychologów, w: J. Brzeziński, M. Toeplitz–Winiewska (red.), Etyczne dylematy psychologii, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań, 2000.
16. Stepulak, M.Z., Tajemnica zawodowa psychologa, Innovatio Press, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin, 2014.
17. Stepulak, M.Z., Relacyjny wymiar rozwoju osobowego w systemie rodzinnym, Wydawnictwo KUL, Lublin, 2010.
18. Stepulak, M.Z., Czy szkoła kształtuje czy deformuje ucznia? Meandry współczesnego wychowania w Polsce, w: W służbie szkole i nauce, Innovatio Press, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin, 2014.
19. Synergia, *Charaktery*, 10(177), 2011, s. 9.
20. Śnieżyński, M., Dialog w rodzinie, Akademia Ignatianum, Wyd. WAM, Kraków, 2014.
21. Uchnast, Z., Holizm w psychologii, w: Encyklopedia katolicka, tom VI, Lublin, 1993.
22. www.grupasnergia.com (dostęp 23.09.2016).
23. nf.pl/manager/coaching – jako instytucja (dostęp 23.09.2016).
24. Homplewicz, J., Etyka pedagogiczna, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1996.